

บทที่ 2

คุณธรรมและจริยธรรม

1. กล่าวนำ

เนื้อหาสาระในบทนี้ มุ่งให้เกิดความเข้าใจตรงกันถึงความหมาย ความคิดรวบยอด (Concept) และความสำคัญของ คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาล และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางจริยธรรม ของนักการเมืองในระบบการเมืองไทยปัจจุบัน

2. ความหมายของคุณธรรม และจริยธรรม

2.1 ความหมายของคุณธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 189) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้สั้น ๆ ว่า “สภาพคุณงามความดี”

วีระ บำรุงรักษา (2523: 131) ระบุความหมายของคุณธรรมไว้ดังนี้ “หมายถึงความรู้สึกนึกคิด (Mental Attitude) หรือสภาพจิตใจที่เป็นกุศล คุณธรรมเป็นพื้นฐานของการแสดงออก เน้นการกระทำพฤติกรรม หรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น สภาพจิตใจที่เป็นกุศลที่เรียกว่า “คุณธรรม” นี้ เกิดขึ้นได้เพราะจิตรู้จักความจริง (Truth) ความดี (Goodness) และความงาม (Beauty)”

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2527: 10-11 อ้างถึงใน วุฒิพงษ์ สุขงาม และคณะ, 2542: 5) อธิบายความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึงความดี ความงามของบุคคลที่กระทำไป ด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดี หรือเป็นพฤติกรรมที่ดี เป็นที่รักของสังคม เช่น ความเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรม ความรักเด็ก ความรักเพื่อนมนุษย์ และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นต้น สงวน สุทธิเลิศอรุณ (อ้างแล้ว) แบ่งคุณธรรมออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) **คุณธรรมแบบทาส (Slave Morality)** เป็นลักษณะคุณธรรมที่ยึดถือ และประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างผู้ที่ทรงไว้ซึ่งคุณงามความดี

2) **คุณธรรมแบบนาย (Master Morality)** เป็นลักษณะคุณธรรมที่ยึดถือ และปฏิบัติตามมโนธรรมของตนเองที่คิดว่าถูกต้องดีงาม โดยสอดคล้องกับปทัสถานของสังคม และมีลักษณะเป็นกฎสากล คือพฤติกรรมที่กระทำแล้ว เป็นที่ยอมรับว่าเกิดผลดีแก่สังคม

พระเพทวิสุทธิเมธี (2539: 90 อ้างถึงใน สมจิตต์ เครือสุคนธ์, 2539: 10) ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า “คุณสมบัติฝ่ายดี โดยส่วนเกี่ยวข้องเป็นที่ตั้ง หรือเป็นประโยชน์แก่นั่นดีสุขของมนุษย์”

โดยสรุปแล้ว “คุณธรรม” หมายความว่า สภาพความดีงามที่อยู่ภายในจิตใจ ซึ่งอาจเป็นสภาพความดีงามที่เกิดจากการยึดถือเป็นแนวปฏิบัติตามผู้ทรงคุณงามความดี หรือ เกิดจากมโนธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

2.2 ความหมายของ จริยธรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 216) ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “น.ธรรม ที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม” ซึ่งอักษร “น.” หมายถึง “คำนาม”

วีระ บำรุงรักษา (2523: 131) ให้นิยามของจริยธรรมไว้ว่า “แบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักของคุณธรรม”

Kohlberg (1971, อ้างถึงใน ธิติมา จำปรัตน์, 2533: 13) ให้ความหมายของจริยธรรมสรุปได้ว่า หมายถึงความรู้สึกรับชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีจริยธรรมของตนเอง โดยอาศัยเกณฑ์จากสังคมเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นถูก หรือผิด จริยธรรมไม่ได้หมายถึงแต่เพียงการกระทำที่สังคมเห็นว่า ดี หรือถูกต้องเท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น Kohlberg (1976: 4-5 อ้างแล้ว) ได้ขยายความเพิ่มเติมต่อมาว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรม ถือเอาการกระจายสิทธิหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บังคับทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลซึ่งคนส่วนใหญ่รับไว้ทุกสถานการณ์ ไม่มีการขัดแย้ง เป็นอุดมคติ ดังนั้น พันธะทางจริยธรรม จึงเป็นการเคารพต่อสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

Jean Piaget (1960, อ้างถึงใน ธิติมา จำปรัตน์, 2533: 13) นักจิตวิทยามีชื่อเสียง ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “หมายถึงองค์ประกอบของกฎเกณฑ์ที่บุคคลยอมรับว่าถูก ว่าดี ว่าควร เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม”

คำว่า “จริยธรรม” ประกอบด้วยคำว่า “จริย” ซึ่งแปลว่า พึ่งประพฤติ พึ่งปฏิบัติ พึ่งดำเนิน กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งมีความหมายหลายอย่าง ความหมายอย่างหนึ่ง ก็คือ “หลักการ” ดังนั้นคำว่า “จริยธรรม” จึงอาจหมายถึง “หลักที่พึงประพฤติปฏิบัติ” หรือ “หลักดำเนินชีวิตของมนุษย์” ได้ ดังนั้นในความหมายเบื้องต้น “จริยธรรม” หมายถึง “ศีลธรรม” หรือ “กฎศีลธรรม” ซึ่งเป็นธรรมะขั้นต้นของการดำเนินชีวิต แต่ความหมายของ “จริยธรรม” มีความหมายยิ่งกว่าศีลธรรม หากยังหมายถึงหลักการดำเนินชีวิตที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์ หมดกิเลสทั้งปวง (พินิจ รัตนกุล, 522: 116 อ้างถึงใน เรวัต สดมณี, 2543: 29)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2543: 116) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคุณธรรมและจริยธรรมไว้ว่า

... คุณธรรมและค่านิยมของบุคคลนั้น คือการยอมรับว่าสิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดไม่สำคัญนั่นเอง ซึ่งจะต้องมีการปลูกฝังกันตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ บุคคลอาจเห็นผิดเป็นชอบ หรือที่เรียกว่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว หรือตรงข้ามก็ได้ ย่อมขึ้นอยู่กับการศึกษาในอดีต และปัจจุบันของเขา นอกจากนี้ การที่บุคคลจะมองเห็นว่าสิ่งใดสำคัญมากหรือน้อย ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ และยุคสมัยด้วย เช่นการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น เป็นคุณธรรมและค่านิยมของคนในยุคปัจจุบัน และอนาคต แต่ไม่ชัดเจนในอดีต แต่เดิมนั้นมักมีผู้เข้าใจว่า ถ้าบุคคลมีคุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสมแล้วจะเป็นผู้มีพฤติกรรมทางจริยธรรมอย่างเหมาะสมด้วย แต่จากการศึกษาวิจัยทางจิตวิทยา พบว่าการที่บุคคลรู้ว่าอะไรดี อะไรเหมาะสม และสำคัญนั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้เขามีพฤติกรรมตามนั้นได้ คนที่ทำผิดกฎหมาย เช่นการที่คนไปลักขโมย หรือทำร้ายผู้อื่นนั้น เขามีได้ทำไปเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่เขาทำผิดทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นความผิด จะเห็นได้จากการที่เขาต้องปกปิด และหลบซ่อน เพราะกลัวจะถูกจับไปลงโทษ ฉะนั้น การปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมให้แก่เยาวชน จึงไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการทำความดี ละเว้นชั่วได้อย่างจริงจัง ...

จะเห็นว่า จริยธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ดี ถูกต้อง โดยมีคุณธรรมที่ได้สะสมอยู่ในใจเป็นรากฐาน แต่การที่มีคุณธรรมในใจ มีค่านิยมดี ๆ ไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลเกิดการทำความดี ละเว้นความชั่วได้อย่างจริงจัง

2.3 ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรม ครอบคลุมถึง การประพฤติปฏิบัติในภาพรวมของคนในสังคม หรือแยกพิจารณาเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น จริยธรรมของนักการเมือง จริยธรรมข้าราชการและพนักงานองค์การของรัฐ จริยธรรมของพ่อแม่ จริยธรรมของลูก จริยธรรมของครูอาจารย์ จริยธรรมของนายจ้าง จริยธรรมของลูกจ้าง เป็นต้น ซึ่งการประพฤติปฏิบัตินั้นเป็นแบบอย่างที่ดีงาม มีเหตุผล และเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม ในกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มวิชาชีพนั้น

กล่าวโดยสรุปจริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างอันดี โดยมีพื้นฐานจากคำสั่งสอนทางศาสนาที่ซุ่มนุมนั้นยึดถือ หรือเป็นการประพฤติปฏิบัติเนื่องจากวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมา และไม่ว่าจริยธรรมจะมีที่มาจากศีลธรรม หรือวัฒนธรรมก็ดี แต่เป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสังคม ก่อให้เกิดขวัญกำลังใจแก่คนในสังคมนั้น และเป็นสิ่งที่ควบคุมมิให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติผิดทำนองคลองธรรม หรือทำความเสียหายให้กับสังคมเป็นส่วนรวม

จริยธรรม จะเพิ่มพูนความสำคัญและเกิดประโยชน์กับสังคมมากขึ้น เมื่อแยกพิจารณาเกี่ยวกับจริยธรรมของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เช่น จริยธรรมของนักการเมือง เป็นต้น จะเห็นได้ว่านักการเมืองเป็นผู้ที่มีบทบาทในสังคม เป็นผู้ดูแลรักษากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคนไทยในสังคม

เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่เหนือกว่าบุคคลกลุ่มอื่นในสังคม ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของคนในสังคม บริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้คนในสังคมมีความสุข เจริญก้าวหน้า การประพฤติปฏิบัติใด ๆ ของนักการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างกว้างขวาง แตกต่างจากการประพฤติปฏิบัติของประชาชนทั่ว ๆ ไป

ดังนั้นจริยธรรมของนักการเมือง โดยเฉพาะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จึงมีความสำคัญมาก จริยธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักการเมืองสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มีประสิทธิภาพ เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม การประพฤติปฏิบัติฝ่าฝืนจริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ผิดทำนองคลองธรรม ซึ่งหากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือกรรมการฝ่าฝืนจริยธรรม ก็คือ การประพฤติปฏิบัติผิดทำนองคลองธรรม ย่อมสร้างความเสียหายมากกว่าที่บุคคลทั่ว ๆ ไปกระทำการฝ่าฝืนจริยธรรม

3. หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

จากความหมายของคำว่า “จริยธรรม” เห็นได้ว่าเป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างอันดีเป็นที่ยอมรับของสากลนิยม โดยมีพื้นฐานมาจาก ศาสนา วัฒนธรรม ระบอบการปกครอง ฯลฯ ในส่วนทั่ว ๆ ไปมีหลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ จริยธรรมทางศาสนา มากมายหลากหลายทฤษฎีที่แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของจริยธรรม และกระบวนการอันเป็นที่มาของจริยธรรม

3.1 หลักจริยธรรมสากล

ประเด็นที่ควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของจริยธรรม คือ จริยธรรมเป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งสอนทางศาสนา ซึ่งทุกศาสนามุ่งหวังให้ผู้ศรัทธาผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ประพฤติดี ประพฤติชอบ และมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข หรือกล่าวโดยสรุป ศาสนาสอนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ซึ่งถือว่าเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นับถือศาสนานั้น ๆ หรือว่าจริยธรรมเป็นลักษณะเฉพาะนอกเหนือจากคำสั่งสอนทางศาสนา แต่เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับชุมชนนั้น ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา โดยจริยธรรมมีรากฐานมาจากวัฒนธรรม และไม่มีหลักจริยธรรมสากลที่ใช้สำหรับทุกสังคม ทุกกลุ่มคนในสังคมหรือทุกอาชีพ แต่มีหลักการเบื้องต้นที่เป็นที่ยอมรับ 6 ข้อ ดังนี้

3.1.1 สังคมที่แตกต่างกันจะมีหลักจริยธรรมแตกต่างกัน

3.1.2 ไม่มีเกณฑ์แบบภาววิสัยที่สามารถตัดสินได้ว่า หลักจริยธรรมของสังคมแห่งหนึ่งเหนือกว่าหรือด้อยกว่าของอีกสังคมหนึ่ง

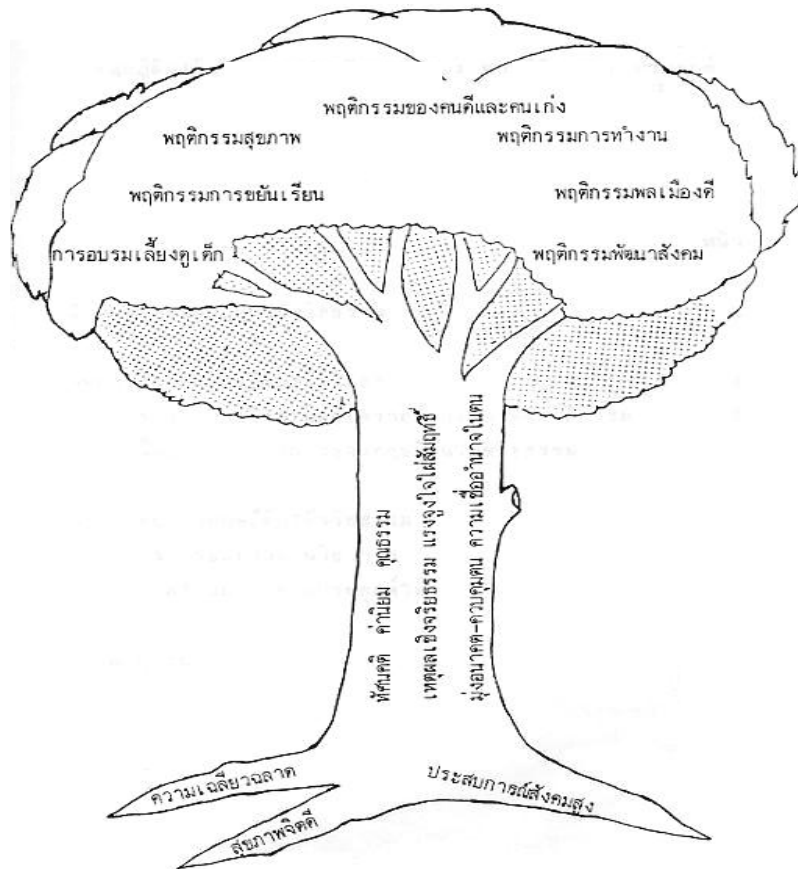
3.1.3 หลักจริยธรรมของสังคมใดสังคมหนึ่ง มิได้มีสถานภาพพิเศษกว่าของสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะหลักจริยธรรมเป็นเพียงจริยธรรมระบบหนึ่งในจริยธรรมหลาย ๆ ระบบ

3.1.4 ในจริยศาสตร์ไม่มี “สัจสากล” ซึ่งหมายความว่า ไม่มีอริยสัจ ที่คนทุกคนยึดถือและยอมรับร่วมกันตลอดเวลาทุกยุคทุกสมัย

3.1.5 หลักจริยธรรมในสังคมหนึ่งจะเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ถูก และผิดของสังคมนั้น ๆ

3.1.6 ความพยายามใด ๆ ในการตัดสินการกระทำของคนในวัฒนธรรมอื่น ถือเป็นความเย่อหยิ่ง ดังนั้นเราควรมีความอดกลั้นต่อการปฏิบัติตามความเชื่อของคนที่มีวัฒนธรรมต่างจากของเรา

3.2 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ภาพที่ 1 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม แสดงจิตลักษณะพื้นฐาน และองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม (ที่มา: ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2543: 124)

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี และคนเก่งว่าพฤติกรรมเหล่านี้มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง ทฤษฎีนี้มาจากผลการวิจัยในเรื่องดังกล่าวซึ่งศึกษาจากเยาวชนและประชาชนไทยอายุ 6-60 ปี จำนวนรวมหลายพันคน ซึ่งเป็นผลการวิจัยในประเทศไทยในช่วง 20 ปีนี้ (ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2543: 124 อ้างถึงใน วิเชียร ธรรมาธร, 2546: 23-25)

ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมมี 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ ส่วนลำต้น และส่วนที่เป็นราก ในส่วนแรก คือ ดอกและผลไม้บนต้น แสดงพฤติกรรมการทำงานดี ละเว้นความชั่ว และพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ส่วนแรกนี้เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่รวมเข้าเป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และพฤติกรรมการทำงานในอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ผลที่ออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่น่าปรารถนา สาเหตุของ

พฤติกรรมมีอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ สาเหตุทางจิตใจที่เป็นส่วนลำต้นของต้นไม้ อันประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ

- (1) เหตุผลเชิงจริยธรรม
- (2) การมุ่งหมายอนาคตและการควบคุมตนเอง
- (3) ความเชื่ออำนาจในตน
- (4) แรงจูงใจ ใฝ่สัมฤทธิ์
- (5) ทศนคติ คุณธรรมและค่านิยม (ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น ๆ หรือ

สถานการณ์นั้น ๆ)

ส่วนที่สามของต้นไม้จริยธรรม คือ รากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะกลุ่มที่สองมี 3 ด้าน คือ

- (1) สติ ปัญญา
- (2) ประสบการณ์ทางสังคม
- (3) สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้งสามนี้ อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ประการที่ ลำต้นของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่สูงเหมาะสมกับอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมจะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ โดยจิตลักษณะทั้ง 5 นี้จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียน และทางสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้น บุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน 5 ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ จึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่ง นั้นเอง นอกจากนั้น จิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการที่รากนี้ อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ 5 ประการที่ลำต้น เพื่อใช้อธิบายและพัฒนาพฤติกรรมดังกล่าวมาแล้วด้วย

จากทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมที่กล่าวมา ได้สรุปลักษณะทางจิตที่สำคัญ 5 ประการ ของคนไทยซึ่งส่งผลให้มีพฤติกรรมดี และเก่ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) การเป็นคนที่จะเห็นแก่ส่วนรวม มากกว่าที่จะเห็นแก่ตัว หรือพวกพ้อง (เหตุผลเชิงจริยธรรมสูง)
- 2) การเป็นคนที่สามารถคาดการณ์ไกล และรู้จักบังคับตนเองให้อดได้ รอได้ (มุ่งอนาคตและควบคุมตนเอง)
- 3) เป็นผู้ที่เชื่อว่าทำได้ดี (ความเชื่ออำนาจในตน)
- 4) มีความวิริยะ อุตสาหะ ฝ่าฟันอุปสรรค จนเกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง)

5) มีความพอใจและเห็นความสำคัญของความดีงาม เห็นโทษของความชั่วร้ายต่าง ๆ (ทศนคติ คุณธรรม ค่านิยม ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น และสถานการณ์ที่จะกระทำนั้น)

นอกจากนั้นยังมีลักษณะพื้นฐานทางจิตอีก 3 ประการ คือ

- 1) ความเฉลียวฉลาด สามารถเข้าใจและคิดในระดับนามธรรม

- 2) รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีประสบการณ์ทางสังคมสูง
- 3) มีสุขภาพจิตดี มีความวิตกกังวลน้อยหรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมจึงเป็นจิตลักษณะที่สำคัญยิ่ง จะส่งผลให้ข้าราชการ นักการเมือง สามารถมีพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง รวมทั้งมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในการให้บริการประชาชน

3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg

Lawrence Kohlberg ได้ศึกษาแนวทางจริยธรรมและพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นมิได้บรรลุจุดสมบูรณ์ในบุคคลอายุ 10 ปี เป็นส่วนมาก แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอน จากอายุ 11 ปี ถึง 25 ปี Kohlberg เชื่อว่าการพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น มิใช่การรับรู้ความรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ เหตุผลเชิงจริยธรรมจึงได้มาจากการพัฒนาการทางการรับรู้ในขณะที่เด็กได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ ได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น จะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นที่สูงไปอย่างรวดเร็ว Kohlberg ยังได้ศึกษาพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ประการคือ

- 1) โครงสร้าง (Structure) หมายถึง เหตุผลที่บุคคลที่ใช้อ้างในการตัดสินใจ ต่อเนื้อหาของความเชื่อที่เขาถืออยู่ มีลักษณะเป็นสากลและเป็นไปตามลักษณะของพัฒนาการ
- 2) เนื้อหา (Content) หมายถึง แบบแผนของประสบการณ์ซึ่งเป็นไปตามการเรียนรู้ เนื้อหาจะบอกว่สิ่งที่เขาเชื่อถือคืออะไร มีลักษณะเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมซึ่งเป็นประสบการณ์ของแต่ละคน

Kohlberg ได้ศึกษาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กอายุ 10 ปี ถึง 16 ปี การให้เหตุผลเพื่อเลือก ทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสภาพที่มีความขัดแย้ง โดยเล่าเรื่องที่เป็นสภาพการณ์สมมติทางจริยธรรม ที่มีลักษณะเหมือน “หนีเสือปะจระเข้” (Hypothetical moral dilemmas) 9 เรื่อง เป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด ต่อมา มีการดัดแปลงกฎเกณฑ์การสัมภาษณ์จนได้เนื้อหาข้อมูลเพียงพอที่จะสรุปเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับขั้นการพัฒนาการทางจริยธรรม Kohlberg เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมจะเดินไปตามลำดับขั้น และมีความเป็นสากล เป็นสิ่งที่นักปราชญ์ยอมรับว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุดของ Kohlberg นั้น เป็นเหตุผลเชิงจริยธรรมบริสุทธิ์ไม่เข้าข้างตนเอง และเป็นอุดมคติใช้ได้ในทุกวัฒนธรรม เนื่องจากขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมคือโครงสร้างของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งจะบอกวิธีที่บุคคลคิดเกี่ยวกับสิ่งที่เขาเชื่อและชนิดของเหตุผลที่เขาเลือกใช้ ซึ่งต่างไปจากเนื้อหา ซึ่งเป็นแบบแผนประสบการณ์ เป็นไปตามหลักการเรียนรู้ และความเชื่อจะแปรไปตามประสบการณ์ที่ได้จากวัฒนธรรม Kohlberg จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม (Concept of Stage) ว่ามีลักษณะ ดังนี้

1) ขั้นพัฒนาการที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างทางความคิด หรือเป็นความคิดที่จัดระบบอย่างมีระเบียบอยู่แล้ว แต่ละคนจะมีความคงที่ในพัฒนาการขั้นนั้น ๆ มีข้อค้นพบว่ามากกว่าร้อยละ 50 ของความคิดแต่ละคนจะอยู่ที่ขั้นใดขั้นหนึ่ง ส่วนที่เหลือจะอยู่ในขั้นที่ใกล้เคียงกัน คือ ต่ำกว่า หรือสูงกว่า 1 ขั้น

2) ขั้นพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้นในทุกสภาพการณ์ จริยธรรมจะมีการพัฒนาเป็นขั้นตอนไปตามลำดับ มีความก้าวหน้าไปที่ละขั้นไม่มีการถดถอย และไม่ข้ามขั้น ผลจากการศึกษาระยะยาว ให้เห็นว่าการทดสอบซ้ำทุกครั้งของแต่ละคนจะอยู่ขั้นเดียวกันกับที่ทดสอบเมื่อ 3 ปีก่อน หรืออยู่ในขั้นที่สูงขึ้น

3) ขั้นพัฒนาการจะเกิดบูรณาการให้สมบูรณ์ขั้นก็ต่อเมื่อ มีความคิดในขั้นที่ต่ำกว่า และมีแนวโน้มที่จะชอบความคิดในขั้นที่สูงกว่า Kohlberg พบว่าวัยรุ่นสามารถเข้าใจข้อความที่อยู่ในระดับเดียวกับของเขา หรือต่ำกว่าระดับของเขา แต่ไม่สามารถเข้าใจข้อความที่สูงกว่าขั้นของเขาเกินกว่า 1 ขั้นได้เลย

จากการศึกษาทั้งภาคตัดขวาง และแบบระยะยาว ตลอดจนการศึกษาข้ามวัฒนธรรม Kohlberg ตั้งเป็นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วยขั้นพัฒนาการการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Judgment Stage) 6 ขั้น จากระดับใหญ่ 3 ระดับ แสดงตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของ Kohlberg (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2524: 29-30)

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม		ระดับของจริยธรรม	
ขั้นที่ 1	หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ 2-7 ปี)	ระดับที่ 1	ก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ 2-10 ปี)
ขั้นที่ 2	หลักการแสวงหารางวัล (อายุ 7-10 ปี)		
ขั้นที่ 3	หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10-13 ปี)	ระดับที่ 2	ตามกฎเกณฑ์ (อายุ 10-16 ปี)
ขั้นที่ 4	หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (อายุ 13-16 ปี)		
ขั้นที่ 5	หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป)	ระดับที่ 3	เหนือกฎเกณฑ์ (อายุ 16 ปีขึ้นไป)
ขั้นที่ 6	หลักกรยึดอุดมคติสากล (วัยผู้ใหญ่)		

ก) ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level)

ระดับนี้บุคคลจะสนองตอบต่อกฎเกณฑ์ ซึ่งกำหนดไว้โดยผู้มีอำนาจเหนือตน จะเลือกทำพฤติกรรมเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้อื่น ในระดับนี้แบ่งออกเป็นชั้นย่อย ๆ ได้อีก 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 มุ่งจะหลีกเลี่ยงมิให้ตนถูกลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ และยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่ หรือผู้มีอำนาจทางกายภาพเหนือตน การตัดสินสิ่งใดดี หรือไม่ดีขึ้นอยู่กับพฤติกรรมนั้น ๆ ว่าทำไปแล้วจะถูกลงโทษหรือไม่

ขั้นที่ 2 ใช้หลักการแสวงหารางวัล คือ เลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้ตนเท่านั้น ตัดสินการกระทำตามใจตนเอง มักเป็นไปในรูปที่ต้องการรางวัลจากผู้อื่น การที่ทุกคนทำในสิ่งที่เขาต้องการเป็นสิ่งถูกต้อง แม้การกระทำนั้นจะขัดกับผู้อื่นก็ตาม นับเป็นเหตุผลส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องในสังคม ชอบการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกัน แสดงออกในลักษณะเกลี้ยจิ้มเกลื้อ เช่น เธอดีฉัน ฉันก็ต้องดีเธอ เธอให้ฉัน ฉันก็ต้องให้เธอ เป็นต้น

ข) ระดับที่ 2 มีจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level)

เป็นระดับที่กระทำไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่น การทำหิและการยกย่องชมเชยจากสังคม เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติ มีการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตนทัศนคติของเขาไม่เพียงแต่จะเป็นการปรับตัวให้เข้ากับความคาดหวังของสังคม แต่จะมีความซื่อสัตย์ต่อความเป็นระเบียบของสังคมที่เขาต้องการได้ Kohlberg แบ่งระดับนี้ออกเป็น 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 3 ใช้หลักการไฝหาการยอมรับ ความเป็นเด็กดี (Good boy and nice girl) พฤติกรรมที่ดี คือ การช่วยเหลือหรือกรุณาต่อผู้อื่น กระทำในสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดี บุคคลไม่เป็นตัวของตัวเองชอบคล้อยตามคนอื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน

ขั้นที่ 4 ใช้หลักการกระทำตามหน้าที่ บุคคลต้องรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ตนจะต้องทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้ หรือคาดหวังพฤติกรรมที่ถูกต้อง เคารพต่อกฎเกณฑ์ของสังคมที่ตั้งไว้ ความถูกต้องขึ้นอยู่กับสังคมระบบระเบียบในสังคม สังคมจะเป็นตัวกำหนดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ค) ระดับที่ 3 มีจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional Level)

ระดับนี้เป็นระดับที่มีจริยธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งมีอยู่ในวัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้น ส่วนมากจะมีอายุ 20 ปีขึ้นไป ระดับนี้มีการตัดสินข้อขัดแย้งด้วยการนำมาคิดไตร่ตรองด้วยตนเอง ตัดสินไปตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน การยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมจะอยู่บนพื้นฐานของหลักจริยธรรมสากล ที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นที่ยอมรับกันของสังคม ระดับนี้แบ่งออกเป็นชั้นย่อยอีก 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 5 ใช้หลักการกระทำตามสัญญา เห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อผู้อื่น สามารถบังคับควบคุมจิตใจตนเองได้ พฤติกรรมที่ถูกต้องเป็นไปตามสิทธิของ

แต่ละคนเป็นจริยธรรมที่เป็นไปตามกฎหมายและหลักประชาธิปไตย กฎเกณฑ์ต่าง ๆ นั้นเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อได้ใช้วิจารณ์ด้วยเหตุผลที่จะทำให้เกิดแก่สังคม

ขั้นที่ 6 ใช้หลักอุดมคติสากล เป็นขั้นสูงสุด ความถูกต้องในขั้นนี้ ตัดสินใจโดยมโนธรรมตามหลักการของแต่ละคน สามารถเข้าใจได้ตามหลักการของเหตุผลเป็นสากล มีความคงเส้นคงวาตามกฎหมายที่เป็นนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ความเท่าเทียมกันของสิทธิมนุษยชน และการเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์แต่ละคน

พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่สังเกตได้จากภายนอกผ่านการแสดงออกทางกายและวาจา เป็นผลมาจากจิตใจซึ่งไม่สามารถวัดได้โดยตรง Kohlberg (1964) พบว่าคุณธรรมและค่านิยมสัมพันธ์กัน และจัดออกได้เป็น 6 ชั้นของหลักการตัดสินใจทางจริยธรรมหรือเหตุผลเชิงจริยธรรม (Principle of moral judgment or moral reasoning) “สภาพการณ์ที่คนแสดงออกทางจริยธรรมนั้นเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้พบเหตุการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม (Moral dilemma) ซึ่งความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ตั้งแต่ 2 ฝ่ายขึ้นไป บุคคลผู้ตัดสินใจในสถานการณ์ดังกล่าว จะตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของฝ่ายใดขึ้นอยู่กับว่าเขายึดถือหรือให้ความสำคัญกับชั้นความสัมพันธ์ของคุณธรรม/ค่านิยมใด ชั้นของความสัมพันธ์ดังกล่าวที่บุคคลยึดถือให้ความสำคัญ และใช้เพื่อการตัดสินใจในปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรมนี้ ปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นหลักการตัดสินใจทางจริยธรรมหรือเหตุผลเชิงจริยธรรม” (โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ, 2545: 5)

Kohlberg จำแนกเหตุผลเชิงจริยธรรมออกเป็น 6 ชั้น ผลการวิจัยของ Kohlberg (cited in Sprinthall, 1977: 247-249) พบว่าชั้นของพัฒนาการทางจริยธรรมมีแนวโน้มจะล่าช้ากว่าชั้นของพัฒนาการทางสติปัญญา ข้อค้นพบนี้ได้รับการสนับสนุนจาก Smith (1978: 9) ทั้ง Piaget (1932) และ Kohlberg (1964) มองว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลจากอิทธิพลร่วมระหว่างพัฒนาการของสติปัญญา (Cognitive development) และประสบการณ์ทางสังคม (Social experience)

Piaget (1948) และ Kohlberg ยังถือว่า “เหตุผลเชิงจริยธรรม” เป็นจริยธรรมของบุคคล งานวิจัยที่ทำต่อมาได้แสดงให้เห็นว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและเหตุผลเชิงพฤติกรรม ร่วมกับลักษณะอื่น สามารถทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลได้ดี” (แหล่งที่มา: <http://faculty.plts.edu/gpence/html/kohlberg.htm>)

ผลการศึกษาในไทย เช่น ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก, 2519; วิรัช จาภณอม, 2520; วิเชียร ทองนุช, 2521; สุริยา เหมตะศิลป์, 2521; ทิพวรรณ กิตติวิบูลย์, 2522; ทิพย์สุดา นิลสินธพ, 2525; ฯลฯ พบว่าพัฒนาการของการตัดสินใจและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของคนไทยมีรูปแบบ และโครงสร้างเป็นไปตามทฤษฎีของ Kohlberg

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2543: 10) ได้เปรียบเทียบทฤษฎีของ Kohlberg กับลำดับขั้นพัฒนาการของคนไทยตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบทฤษฎีของ Kohlberg กับลำดับขั้นพัฒนาการของคนไทย

หลักการตัดสินใจแบบไทย	หลักการตัดสินใจตามทฤษฎีของ Kohlberg
ระดับ 1 หลักเพื่อประโยชน์ตนเองเพื่ออวดตา	ขั้น 1 หลักการเชื่อฟังคำสั่งและหลบหลีกการถูกลงโทษทางกาย ขั้น 2 หลักการแสวงหารางวัล
ระดับ 2 หลักทำเพื่อผู้อื่นในวงแคบ	ขั้น 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ
ระดับ 3 หลักเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่	ขั้น 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม ขั้น 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา
ระดับ 4 หลักอุดมการณ์อันเป็นสากล	ขั้น 6 หลักอุดมคติสากล

สงบ ลักษณะ (2524: 33 อ้างถึงใน โกศล มีคุณ, 2533: 79) กล่าวถึง เหตุผลเชิงจริยธรรม ว่าเป็นจิตลักษณะที่จำเป็นที่จะต้องสร้างให้มีในตัวบุคคล ในการพัฒนาจริยธรรม จากการศึกษาของ Kohlberg (1970: 58-63) ได้ข้อสรุปว่า การอบรมสั่งสอนบุคคล เพื่อให้มีคุณธรรมหรือจริยธรรมต่าง ๆ เช่น การรับผิดชอบ การซื่อสัตย์ การควบคุมตนเอง ความกล้าหาญ และความยุติธรรม โดยใช้วิธีการบอกเล่า ฝึกปฏิบัติ หรือทำให้ดูเป็นตัวอย่างไม่บังเกิดผลให้บุคคลมีคุณภาพ หรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ เพราะความรู้ในเนื้อหาหรือความรู้ในคุณธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่บุคคลใช้เพื่อยกย่องหรือกล่าวโทษผู้อื่นเท่านั้น มิได้นำมาใช้กับตนเอง บุคคลจะทำการตัดสินใจหรือมีพฤติกรรมใด ๆ ย่อมเป็นไปตามเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจว่าเขาคิดว่าถูกต้องเหมาะสมแก่ตนเองในสถานการณ์นั้น ๆ”

นักวิชาการสาย Piaget และ Kohlberg (Kleinberger, 1982: 154 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2543: 14-15) กล่าวถึงการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ว่า

.... พวกเขาได้พบว่าการตัดสินใจเชิงจริยธรรมเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและมีอิทธิพลสูงสุดเพียงประการเดียวที่มีต่อพฤติกรรม ...พฤติกรรมของเหตุผลเชิงจริยธรรมมีความแน่นอนไม่มีย้อนกลับ ขณะที่พฤติกรรมยังมีความไม่แน่นอนในบางสถานการณ์ หรือกล่าวได้ว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมมีความแน่นอนมั่นคงยิ่งกว่าพฤติกรรมเสียอีก ...

ปัจจุบันความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะที่อาจจะเป็นปัญหาในตัวข้าราชการ เพราะสังคมไทยยึดถือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ เห็นแก่พวกพ้องมากกว่าเห็นแก่ส่วนรวม แต่ลักษณะของงานราชการนั้นมีความแตกต่างจากอาชีพอื่น ๆ เพราะมีองค์ประกอบเรียกร้องให้คนเห็นแก่ส่วนรวมและประเทศชาติมากกว่าการเห็นแก่ตัวหรือพวกพ้อง

3.3.1 ปัญหาการตัดสินใจเชิงจริยธรรม

วารกรณ์ สามโกเศศ (2542: 18 อ้างแล้ว: 15) กล่าวถึงการทำงานในองค์การของสังคมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือสังคมอุปถัมภ์ (สังคม Patron-client

relationship) คือ “ผู้ใหญ่” ต้องดูแลผู้ต่ำกว่าไม่ให้เดือดร้อน และรวมไปถึงการอุปถัมภ์คำชี้แจงให้ก้าวหน้าในการทำงาน ผู้ใหญ่ก็ต้องตอบแทนด้วยการรับใช้เจ้านายอย่างซื่อสัตย์ ช่วยให้เจ้านายทำงานประสบผลสำเร็จ และระบบนี้ก็ดำรงต่อไปเป็นทอด ๆ บ่อยครั้งมากที่การซื่อสัตย์ต่อเจ้านาย ซื่อสัตย์ต่อผลประโยชน์ของชาติ และซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเองขัดแย้งกัน และบ่อยครั้งเช่นกันที่ลูกน้องเลือกที่จะซื่อสัตย์ต่อเจ้านาย โดยไม่ยอมให้สังคมตำหนิว่าไม่รู้จักบุญคุณผู้อุปถัมภ์ และโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง

จะเห็นว่า ค่านิยมรูปแบบดังกล่าวได้เข้าครอบงำระบบราชการของไทย สร้างความเสียหายให้กับประเทศชาติอย่างมากมาย ทำลายขวัญกำลังใจของข้าราชการที่ดีไปจำนวนไม่น้อย ความสับสนของค่านิยมการยึดหลักการที่ไม่เหมาะสมในการตัดสินใจแก้ปัญหาในการปฏิบัติราชการ ก็คือปัญหาการตัดสินใจเชิงจริยธรรม และปัญหาของการขาดพัฒนาการที่เหมาะสมของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั่นเอง

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ก็ได้พิจารณาเห็นว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ได้กำหนดไว้เป็นแผนหลักในการพัฒนาข้าราชการ 1 ใน 4 ประการ และได้กำหนดให้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโครงการฝึกอบรม หรือสัมมนาของสถาบันข้าราชการพลเรือนทุกโครงการ (จินตนา บิลมาศ และคณะ 2529: 15)

ในด้านของข้าราชการนั้น ผลการวิจัยซึ่งดำเนินการโดยนักวิชาการของสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน สำนักงาน ก.พ. (อึ้งแล้ว: 16) ได้พบว่า เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแล้ว ข้าราชการที่มีอายุมากมีคุณลักษณะดังกล่าวต่ำกว่าข้าราชการอายุปานกลางและอายุน้อย และได้พบว่าข้าราชการบรรจุใหม่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าข้าราชการระดับกลาง

3.3.2 การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม

ในระยะแรก Piaget (1932) และ Kohlberg (1964) ใช้วิธีการวัดแบบให้ตอบโดยอิสระจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก ต่อมา Hann, Smith & Block (1968 อ้างถึงในดวงเดือน พันธมนาวิน, 2543: 16-17) ได้พัฒนาแบบเลือกตอบเป็นกลุ่มแรก ตามมาด้วย Yussen (1976) ใช้วิธีการวัดแบบให้เลือกตอบชนิด 12 ตัวเลือก และดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทน์ (2519: 16-17) ได้พัฒนาแบบวัดชนิดให้เลือกตอบมี 6 ตัวเลือก ส่วน Rest (1976) พัฒนาแบบให้ประเมินผลและเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา

แบบวัดแต่ละรูปแบบมีปัญหาต่าง ๆ กันไปจึงได้มีความพยายามพัฒนาการวัดโดยใช้แนวคิดพื้นฐานจากวิธีการวัดเจตคติโดย Likert (1932) ได้ออกมาเป็นแบบมาตราประเมินค่ารวม (Summated rating) ซึ่งใช้กับการวัดจิตลักษณะต่าง ๆ ได้ผลดี (อึ้งแล้ว: 19-23) และโกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ ได้นำมาลองใช้กับการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามมาด้วยนักวิชาการอีกหลายท่าน พบว่ามีคุณภาพดี

3.3.3 แบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม

มีลักษณะเสนอเป็นเรื่องหรือสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม พร้อมการตัดสินใจ ตามด้วยหลักการหรือเหตุผลประกอบการตัดสินใจ ในการตอบผู้ตอบจะต้องอ่านเรื่องหรือสถานการณ์ขัดแย้งพร้อมพฤติกรรมการตัดสินใจไปที่ละเรื่อง เมื่ออ่านจบจะไปพิจารณาเหตุผลที่กำหนดให้ว่าเขาเห็นด้วยกับแต่ละเหตุผลมากน้อยเพียงใด แบบวัดนี้อาศัยแนวคิดจากแบบวัด “แบบให้ประเมินและเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา” (DIT) ซึ่งพัฒนาโดยเรสต์ (Rest, 1976) แนวคิดจาก “แบบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมแบบมีเหตุผลให้เลือก” ซึ่งพัฒนาโดยดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก (2519) และแนวคิดของการวัดด้วยสเกล “แบบมาตรประเมินรวมค่า” ของลิเคอร์ท (Likert's scale) แบบวัดนี้เมื่อผ่านการพัฒนาถึงขั้นสุดท้ายประกอบด้วย เรื่องหรือสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรม 12 เรื่อง แต่ละเรื่องมีเหตุผลให้ประเมินสองเหตุผล เป็นเหตุผลที่ตรงกับขั้น 5 และขั้น 6 ตามทฤษฎีของ Kohlberg ผู้ตอบจะต้องประเมินทั้งสองเหตุผล จากมาตรประเมิน 6 ระดับ ตั้งแต่ “เห็นด้วยที่สุด” ถึง “ไม่เห็นด้วยที่สุด” ช่วงคะแนนของแบบวัดนี้เป็นได้ตั้งแต่ 121 ถึง 726 คะแนน ความสามารถในการจำแนกของข้อความ (เหตุผล) ซึ่งทดสอบโดยใช้สถิติที (t-test) มีค่าตั้งแต่ 2.62 ถึง 5.59 ทุกข้อมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ค่าความเที่ยงของแบบวัดซึ่งวิเคราะห์โดยหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (∞) มีค่า .84” (หน้า 81)

3.4 หลักจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา

จริยธรรม ในความหมายของทางศาสนา ได้กล่าวว่า “จริยธรรม” หมายถึง สิ่งที่ทำได้ในทางวินัย จนเกิดความเคยชินขึ้นมา มีพลังใจ มีความตั้งใจแน่วแน่ มีความประทับใจ ซึ่งจริยธรรมจะต้องอาศัยปัญญา โดยมี หิริโอตตปปะ เป็นคุณธรรมพื้นฐาน “หิริ” คือ การละอายต่อการทำชั่ว “โอตตปปะ” คือ ความเกรงกลัวต่อการทำบาป และยังสามารถกำหนดจริยธรรมพื้นฐานเพื่อผู้ครองเรือนสร้างสังคมเป็นสุขหลายประการ เช่น

3.4.1 **เบญจศีล** (ศีล 5 การเว้นชั่วหรือเว้นจากข้อห้าม) เป็นข้อพึงละเว้น (Don'ts) ของผู้ครองเรือน เพื่อความสงบสุขในสังคม ได้แก่

- 1) เว้นจากการทำลายชีวิต
- 2) เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้
- 3) เว้นจากการประพฤตินอกใจ
- 4) เว้นจากการพูดเท็จ
- 5) เว้นจากของเมา คือ สุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งของความประมาท

3.4.2 **เบญจธรรม** (ธรรม 5 ประพฤติดีหรือทำตามคำแนะนำสั่งสอน) เป็นข้อพึงปฏิบัติ (Dos) ของผู้ครองเรือน 5 ประการ

- 1) ฟังมีเมตตา กรุณาแก่สัตว์ทั้งปวง
- 2) ฟังประกอบสัมมาอาชีวะ (อาชีพสุจริต)
- 3) ฟังสังวรณในกาม (เฉพาะคู่ครองของตน)
- 4) ฟังมีสัจจะ
- 5) ฟังมีสติ สัมปชัญญะ

3.4.3 มรรค มีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วย ปัญญา คือ สมาธิ ได้แก่

- 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
- 2) สัมมาสังกัปปะ ความคิดชอบ หรือดำริชอบ
- 3) สัมมาวาจา วาจาชอบ หรือเจรจาชอบ
- 4) สัมมากัมมัณฑะ ความประพฤติชอบ
- 5) สัมมาอาชีวะ ความเลี้ยงชีพชอบ
- 6) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ
- 7) สัมมาสติ ความมีสติชอบ ระลึกชอบ
- 8) สัมมาสมาธิ ความมีสมาธิชอบ

3.4.4 สังคหัตถุ 4 คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี แสดงออกเพื่อประโยชน์ต่อสังคม ประกอบด้วย

1) ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ และให้ความรู้แนะนำสั่งสอน

2) ปิยวาจา วาจาอันเป็นที่รัก วาจาพูดต็มน้ำใจหรือซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดจนคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม

3) อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม

4) สมานัตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุข ทุกข์ โดยรับรู้ ร่วมแก้ไข ตลอดจนวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมตาม แต่กรณี

3.4.5 พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ มีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติ เป็นเครื่องค้ำจุนสังคมได้แก่

1) เมตตา มีไมตรีจิต คิดจะให้ผู้อื่นเป็นสุข หรือปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นเป็นสุขตรงข้ามกับพยาบาทหรือคิดปองร้าย

2) กรุณา เอ็นดูหรือสงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ตรงกันข้ามกับวิหิงสา หรือการเบียดเบียน

3) มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หรือเป็นสุข ตรงข้ามกับความริษยา

4) อุเบกขา วางใจเป็นกลาง ไม่ลำเอียง ยอมรับสภาพด้วยปัญญา

หลักจริยธรรมที่กล่าวมา เป็นตัวอย่างจริยธรรมพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการกำหนด จรรยาบรรณ และการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม รวมทั้งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ซึ่งปรากฏผลวิจัยว่า คนไทยใช้เพื่อเป็นเหตุผลยกย่อง หรือกล่าวโทษผู้อื่นเท่านั้น

4. จริยธรรมในวิชาชีพ

4.1 ความสำคัญของจริยธรรมในวิชาชีพ

Wilbert E. Moore (1970, อ้างถึงใน วริยา ชินวรรณ, 2541: 1) อธิบายว่า วิชาชีพคือการประกอบอาชีพเต็มเวลา โดยผู้ประกอบวิชาชีพ (professional) อุทิศตัวเอง ให้แก่อาชีพนั้น ๆ ผู้ประกอบวิชาชีพอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพเดียวกัน และมักมีการจัดตั้ง สมาคมวิชาชีพอย่างเป็นทางการ ผู้ประกอบวิชาชีพ จะต้องมีความรู้ และทักษะในการประกอบ วิชาชีพนั้น ๆ อันเป็นผลมาจากการที่ได้รับการฝึกอบรมหรือการศึกษา ตรงตามสาขาที่ประกอบ วิชาชีพ นอกจากนี้ ผู้ประกอบวิชาชีพ จะต้องยึดมั่นอยู่กับเกณฑ์ของการประกอบวิชาชีพ ปฏิบัติงาน และให้บริการด้วยจิตสำนึกในวิชาชีพ ตลอดจนมีความเป็นอิสระในการประกอบ วิชาชีพ อันเนื่องมาจากที่ผู้ประกอบวิชาชีพ มีความเชี่ยวชาญในการประกอบวิชาชีพของตนใน ระดับสูง

วริยา ชินวรรณ (2541:7) ได้รวบรวมแนวคิด และความหมายของนักวิชาการชั้นนำของประเทศ 9 คน สรุปเป็นแนวคิด และความสำคัญของจริยธรรมในวิชาชีพดังนี้

... จริยธรรมคือหลักการที่มนุษย์ในสังคมควรยึดถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่าง เป็นสุขในสังคมนั้นเอง และเมื่อนำไปใช้กับการประกอบวิชาชีพ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า การทำงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ก็ย่อม หมายความว่า มนุษย์ย่อมจะต้องมีจริยธรรมในการทำงานหรือการประกอบวิชาชีพ เพราะในการทำงาน มนุษย์ย่อมต้องมีสังคม ซึ่งประกอบด้วยคนหลายคน เนื่องจาก ในวงการของการทำงานนั้น การทำงานคนเดียว ย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้น จึง สมควรมีการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติเพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข... จะเห็นว่า จริยธรรมในวิชาชีพมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นกรอบแนวทาง ปฏิบัติของผู้ประกอบวิชาชีพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม และประเทศชาติ

4.2 หลักเกณฑ์ของวิชาชีพ

Samuel P. Huntington (1957: 23-24 อ้างถึงใน สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, 2541: 687-688) ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิชาชีพ โดยสรุปไว้ว่า เป็นอาชีพที่มีลักษณะพิเศษ 3 ประการ คือ

- 1) ความเชี่ยวชาญ (Expertise) ผู้มีวิชาชีพจะเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เฉพาะ ทาง และทักษะในสาขานั้น ๆ ความเชี่ยวชาญ มาจากการศึกษาที่ยาวนาน ร่วมกับประสบการณ์
- 2) ความรับผิดชอบ (Responsibility) ผู้ประกอบวิชาชีพต้องปฏิบัติงานโดยใช้ ความชำนาญให้บริการในระบบสังคม เช่นการส่งเสริมสุขภาพ การศึกษา หรือความยุติธรรม ผู้

ประกอบวิชาชีพ จะต้องมีความรับผิดชอบทางสังคม ซึ่งทำให้พวกเขาต่างจากอาชีพอื่น ที่ใช้แต่ทักษะความรู้ ถ้าปราศจากความรับผิดชอบต่อสังคม เขาก็ไม่สามารถเป็นผู้ประกอบวิชาชีพต่อไปได้

3) ความเป็นหมู่คณะ (Corporateness) สมาชิกผู้ประกอบวิชาชีพจะมีความรู้สึกเป็นกลุ่มร่วมกัน และรู้ว่า พวกเขาเป็นกลุ่มแยกต่างหากจากคนทั่วไป ความรู้สึกเป็นกลุ่มเกิดจากการฝึกอบรม และมีระเบียบวินัยมานานจนเกิดความสามารถทางวิชาชีพ

Joseph L. Massie (1976: 10, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, 2541: 687) กล่าวถึงลักษณะของวิชาชีพไว้ว่า การจะกำหนดว่าอาชีพใดเป็นวิชาชีพหรือไม่ จะต้องมียุทธศาสตร์ในการพิจารณา ซึ่ง สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์ สรุปไว้เป็นภาษาไทยดังนี้

- (1) จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นระบบ พิสูจน์ได้ และจะต้องมีการศึกษาฝึกอบรม
- (2) จะต้องมีการอ้างถึงศรัทธาการทดลอง โดยใช้ข้อมูลข่าวสาร และจะต้องมีการค้นคว้าหาความคิดใหม่ ๆ
- (3) จะต้องเน้นการบริการผู้อื่น และมักสร้างจรรยาบรรณ ซึ่งกำหนดไม่ให้มุ่งหวังสิ่งตอบแทนเป็นตัวเงินเพื่อเป็นแรงจูงใจอย่างเดียว
- (4) การเข้าสู่วิชาชีพ มีข้อจำกัดในเรื่องมาตรฐาน ซึ่งสมาคมกำหนด และสมาชิกที่มีการฝึกอบรม และศรัทธาอย่างเดียวกัน ต้องยอมรับ

จะเห็นได้ว่าลักษณะของวิชาชีพ เป็นมาตรฐานทางคุณภาพทั้งทางด้านความเชี่ยวชาญทางวิชาการในวิชาชีพนั้น และด้านจริยธรรม ซึ่งกำหนดเป็นจรรยาบรรณเพื่อให้เกิดความเป็นรูปธรรมในการบริหารควบคุม

5. กระบวนการปลูกฝัง สร้างเสริมจริยธรรม

5.1 กระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม

จากเอกสารประกอบการบรรยาย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษา ไม่ปรากฏวันเดือนปี และผู้แต่ง ได้สรุปหลักการเกี่ยวกับ การกล่อมเกลาทงสังคม (Socialization) พอสรุปได้ว่า คือ กระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงตามสภาพธรรมชาติ เป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม แตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกชนิดอื่น

การกล่อมเกลาทงสังคม ยังหมายถึง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เช่น การใช้ภาษาพูด อ่าน เขียน มารยาททางสังคม เป็นต้น ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรม และสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง การที่สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน เช่น คนไทยมีบุคลิกภาพอ่อนโยนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ชาวตะวันตกมีบุคลิกภาพแข็งกระด้าง ไม่มีระบบ การเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น การกล่อมเกลาทงสังคมจึงเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของคนในสังคมด้วย รูปแบบการกล่อมเกลาทงสังคมทำได้ 2 ทางคือ

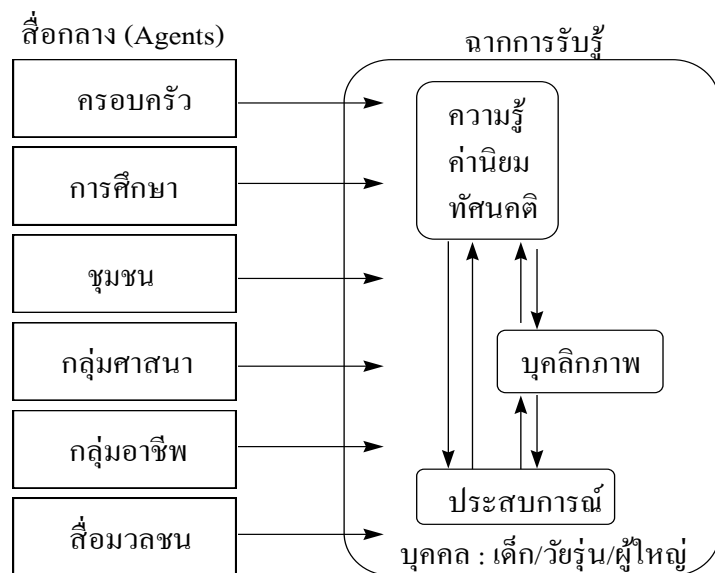

1) การกล่อมเกลาทงตรง (Direct Socialization) เป็นการสอนหรือบอกโดยตรง เช่น พ่อแม่สอนลูก ครูสอนนักเรียน

2) การกล่อมเกลาทงอ้อม (Indirect Socialization) เป็นการเรี้นรู้โดยอัติการสังเกตเลียนแบบ เช่น ลูกเรี้นรู้จากการสังเกตพฤติกรรมการรับประทานอาหารในงานเลี้ยงแบบเป็นทางการ

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการกล่อมเกลาทงสังคม ซึ่งควรพิจารณาในการวางแผนมีหลายประการเช่น ปัจจัยทางชีววิทยา เช่น สรีระร่างกาย เพศ ส่งผลต่อการได้รับการอบรมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้พบว่ามีปัจจัยสำคัญอื่น ๆ เช่น การปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว สถานภาพทางสังคม ภาษา การได้รับการยอมรับในสังคม การกล่อมเกลาทงสังคมล่วงหน้า และการกล่อมเกลาทงสังคมภายหลัง

Rush กับ Athoff (อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2542, 272-276) ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการเรี้นรู้ทางการเมืองของสังคมตามรูปที่ 2 และสรุปว่า สมาชิกของสังคมไม่ว่าจะเป็นเด็กวัยรุ่นหรือผู้ใหญ่ ต่างตกอยู่ภายใต้การห้อมล้อมจากบรรยากาศทางการเมืองของสังคม ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลต่อบุคคลทั้งสิ้นในสภาพแวดล้อมทางการเมืองยังมีสื่อกลาง (Agents) ในรูปแบบที่แตกต่างกันที่จะเป็นตัวที่จะสร้างอิทธิพลหล่อหลอมทัศนคติ ค่านิยม และประสบการณ์ของบุคคลไปในรูปแบบใด ๆ สื่อกลางเหล่านี้ประกอบไปด้วย ครอบครัว การศึกษา โรงเรียน กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มศาสนา กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน เป็นต้น สื่อกลางเหล่านี้จะกระทำการโดยผ่านทางจากรับรู้เข้าไปทำให้คนเกิดโลกทัศน์ทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ขึ้นมา

ภาพที่ 2 กระบวนการเรี้นรู้ทางการเมืองของ Rush & Athoff

จากการที่การเมืองเป็นการแสดงออกของพฤติกรรมอย่างหนึ่งในสังคม กระบวนการเรี้นรู้ทางการเมือง จึงอาจนำมาศึกษาประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรี้นรู้ในสังคมที่เกี่ยวกับ

พฤติกรรมทางจริยธรรมที่พึงปรารถนาได้ โดยบูรณาการสื่อกลางในกลุ่มেলাทางสังคมทุกปัจจัยให้เป็นพลังส่งเสริมกันด้วยกระบวนการที่เดียวกัน ที่ต้องร่วมกันกำหนดกลยุทธ์ที่ประสานสอดคล้องกัน (Synchronizing) เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะสร้างจริยธรรมในชุมชน ให้ทุกคนมีจิตสำนึกเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รวมทั้งซึมซับคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาในชุมชนนั้น ๆ โดยเริ่มจากการศึกษาของบุคคล “จากการรับรู้” ด้าน “ประสบการณ์” ที่เกี่ยวข้องกับ ความรู้ ค่านิยม ทศนคติ และบุคลิกภาพ

1) หน้าที่ของกระบวนการเรียนรู้ในสังคม

กระบวนการเรียนรู้ในสังคมมีบทบาท และหน้าที่หลักต่อวัฒนธรรมในสังคม 3 ประการ คือ

1.1) รักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมในสังคม หมายถึง การที่คนรุ่นเก่าอบรมสั่งสอนเพื่อสืบทอดค่านิยมในสังคม ทศนคติ ปทัสถาน และความเชื่อไปยังคนรุ่นใหม่ของสังคม การให้การเรียนรู้ในสังคมโดยหวังที่จะรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมในสังคมเดิมนั้น อาจจะทำได้โดยผ่านสื่อกลางต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว การศึกษา เพื่อนฝูง กลุ่มศาสนา กลุ่มอาชีพ และสื่อมวลชน

1.2) ปฏิรูปวัฒนธรรมในสังคม ทุกสังคมประสบกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะมีผลกระทบต่อแนวโน้มของพฤติกรรมของประชาชนไม่มากนักน้อย กระบวนการเรียนรู้จะเป็นตัวช่วยให้ข่าวสารใหม่ ๆ อันจะนำไปสู่การปฏิรูปวัฒนธรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี

1.3) สร้างวัฒนธรรมในสังคม ปัญหาสำคัญยิ่งที่ประเทศเกิดใหม่ประสบก็คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในภาวะของชาติที่เกิดขึ้น สิ่งแรกและถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำจะต้องกระทำคือ การสร้างวัฒนธรรม หรือค่านิยม ความเชื่อร่วมกันซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนนั้น ให้เกิดขึ้นมาให้ได้ ในสภาพของการสับสนนี้ กระบวนการเรียนรู้ในสังคมจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยก่อให้เกิดวัฒนธรรมในสังคมอันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ

จะเห็นได้ว่าบทบาทขององค์กรต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ ซึ่งมีบทบาทสร้างจรรยาบรรณวิชาชีพของตน ยังมีบทบาทสำคัญในการกลุ่มেলাทางสังคมของบุคคลในกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ นักการเมือง องค์กรทางการเมืองที่มีบทบาทกลุ่มেলাทางสังคมแก่นักการเมืองมีหลายองค์กรที่มีอิทธิพลมากที่สุดอาจกล่าวได้ว่า ก็คือ “พรรคการเมือง” นั่นเอง จากทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของ Rush & Athoff ให้ความสำคัญต่อ “ความรู้” เป็นอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นกลไกหลักของการกลุ่มেলা ซึ่งจะกลายเป็นค่านิยม และทศนคติในโอกาสต่อไปเมื่อผสมผสานกับประสบการณ์

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ในการสร้างพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทางจริยธรรม จำเป็นต้องปฏิรูปสังคมเพื่อสร้างค่านิยม และวัฒนธรรม ตลอดจนดำรงรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากครอบครัว สถานศึกษา ศาสนา ชุมชน เพื่อนฝูง และสื่อมวลชน

5.2 กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศต่าง ๆ

5.2.1 ประมวลจริยธรรม และโครงสร้างจริยธรรม

Kaili Ahi และ Leno Saarniit (2000: 492-498) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประมวลจริยธรรมและโครงสร้างทางจริยธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการประพฤติมิชอบ” (Codes of Ethics and Ethical Infrastructure as Means to Prevent Corruption) ในสาธารณรัฐเอสทัวเนียผลการวิจัยพบว่า ประมวลจริยธรรมหรือจรรยาบรรณ เป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลายในประเทศว่า เป็นเครื่องมือหนึ่ง ในการจำกัดการประพฤติมิชอบ เนื้อหาสาระของประมวลจริยธรรมเหล่านั้นแสดงถึงธรรมชาติ หน้าที่รับผิดชอบ และรูปแบบของประมวลจริยธรรม ตลอดจนวิธีการต่อต้านการประพฤติมิชอบในเอสทัวเนีย และโครงสร้างทางจริยธรรมก็แสดงถึงแนวคิดสำคัญในการสนับสนุนประมวลจริยธรรมเหล่านั้น แต่ก็ยังมีการอภิปรายข้อกำหนดบางประการว่าไม่เห็นความสำคัญของการสนับสนุนหลักจริยธรรมเนื่องจากนำไปบรรจุไว้ในกฎหมายระดับต่ำกว่าบทบัญญัติของรัฐสภา (Available from: http://www.juridica.ee/juridica_en.php?document=en/articles/2000/8/5147.SUM.php)

ผลการวิจัยนี้ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพสังคมภายในประเทศ จริยธรรม จรรยาบรรณ และโครงสร้างจริยธรรมซึ่งสนับสนุนซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับทฤษฎีของ Donald C. Menzel (2549 อ้างถึงใน ปานจิต จินดากุล, 2549: 1) ประธานสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ให้แนวทางสร้างองค์การที่มีศักดิ์ศรี และจริยธรรม

Menzel ได้นำเสนอเครื่องมือหรือเทคนิค วิธีการที่มีประสิทธิผลซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างศักดิ์ศรี และจริยธรรมให้เกิดขึ้นในระดับบุคคลก่อนที่จะก้าวขึ้นไปสู่ระดับของการเป็นองค์การที่มีศักดิ์ศรี เครื่องมือหรือเทคนิค วิธีการดังกล่าว แสดงด้วยภาพที่ 3

Menzel อธิบายรายละเอียดของเครื่องมือนี้พอสรุปได้คือ (ปานจิต จินดากุล 2549: 1-12)

1) ผู้นำต้นแบบที่ดี (Exemplary Leadership)

ภาวะผู้นำมีอิทธิพลอย่างสูงต่อองค์การและการสร้างจริยธรรม ผู้นำจะต้องปฏิบัติตนอย่างมีศักดิ์ศรี และจริยธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและเมื่อผู้นำ ในองค์การได้แนะนำผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติตนอย่างไรจำเป็นอย่างไรที่ตนเอง จะต้องทำในสิ่งที่ตนได้พูดอย่างเคร่งครัด

2) การฝึกอบรมจริยธรรม (Ethical Training)

มี 2 แนวทางใหญ่ ๆ คือ

ก) แนวทางเชิงบังคับให้ปฏิบัติตาม (Compliance Model) เป็นเรื่องการวางกฎระเบียบข้อกำหนด และแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ที่ถูกระบุว่า ถูกต้องเหมาะสม และนำมากำหนดให้บุคคลทั่วไปต้องประพฤติตาม เพื่อแสดงถึงการมีจริยธรรม การพิจารณาว่าพฤติกรรมใดมีจริยธรรมหรือไม่นั้น จะยึดหลักกฎหมายเป็นพื้นฐาน ซึ่งได้กำหนดแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ว่า ควรทำ หรือไม่ควรทำอะไร ควรหลีกเลี่ยงพฤติกรรมแบบใด มีการตรวจสอบให้ประพฤติปฏิบัติตามที่วางไว้ และการลงโทษผู้กระทำผิด อันเป็นลักษณะเชิงลบให้ความสำคัญในการป้องกันการฉ้อฉล ทุจริตประพฤติมิชอบ

ข) แนวทางเชิงศักดิ์ศรี (Integrity Model) เป็นเรื่องของ การเสริมสร้างขีดสมรรถนะทางคุณธรรม และพฤติกรรมอันเหมาะสมที่มุ่งพัฒนาทักษะความสามารถของบุคคลในการที่จะเข้าใจ หยั่งรู้ ตระหนักถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อสร้าง และนำพาตนเองสู่การเป็นผู้มีจริยธรรม บุคคลนั้นจะต้องมีความสามารถในการพิจารณาถึงเหตุและผลเพื่อแสดงถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติต่อผู้อื่น การฝึกอบรมรูปแบบนี้มุ่งเน้นความพยายามที่จะจูงใจให้บุคลากรประพฤติตนสูงกว่ามาตรฐานปกติ มิใช่เป็นเพียงยึดกฎระเบียบเป็นบรรทัดฐานเท่านั้น

3) การประมวลจริยธรรม/จรรยาบรรณ และการปฏิญาณตน (Codes & Oaths)

องค์การควรจัดทำ หากต้องการที่จะส่งเสริมจริยธรรมในระยะยาว เช่น จัดทำประมวลจริยธรรม หรือ จรรยาบรรณ รวมทั้งการกำหนดเงื่อนไขและบทลงโทษเกี่ยวกับการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อจริยธรรมเพื่อสื่อสาร และจูงใจให้ข้าราชการประพฤติตนเองให้สอดคล้องกับจริยธรรมขององค์การ การประมวลจริยธรรมนั้นจำเป็นจะต้องมีการกำหนดให้เหมาะสมกับสภาพขององค์การและการเปลี่ยนแปลง สำหรับการปฏิญาณตน หมายถึง การรวบรวมคำกล่าวยืนยันแสดงความมุ่งมั่นว่าบุคคลนั้นจะทำอะไร มีความตั้งใจจะประพฤติตนในแนวทางใด

4) การตรวจสอบจริยธรรม (Ethics Audits)

อาจใช้แบบสำรวจ และการสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบว่าในปัจจุบัน บุคลากรมีความเข้าใจด้านจริยธรรม หรือมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับจริยธรรมอยู่ในระดับใด

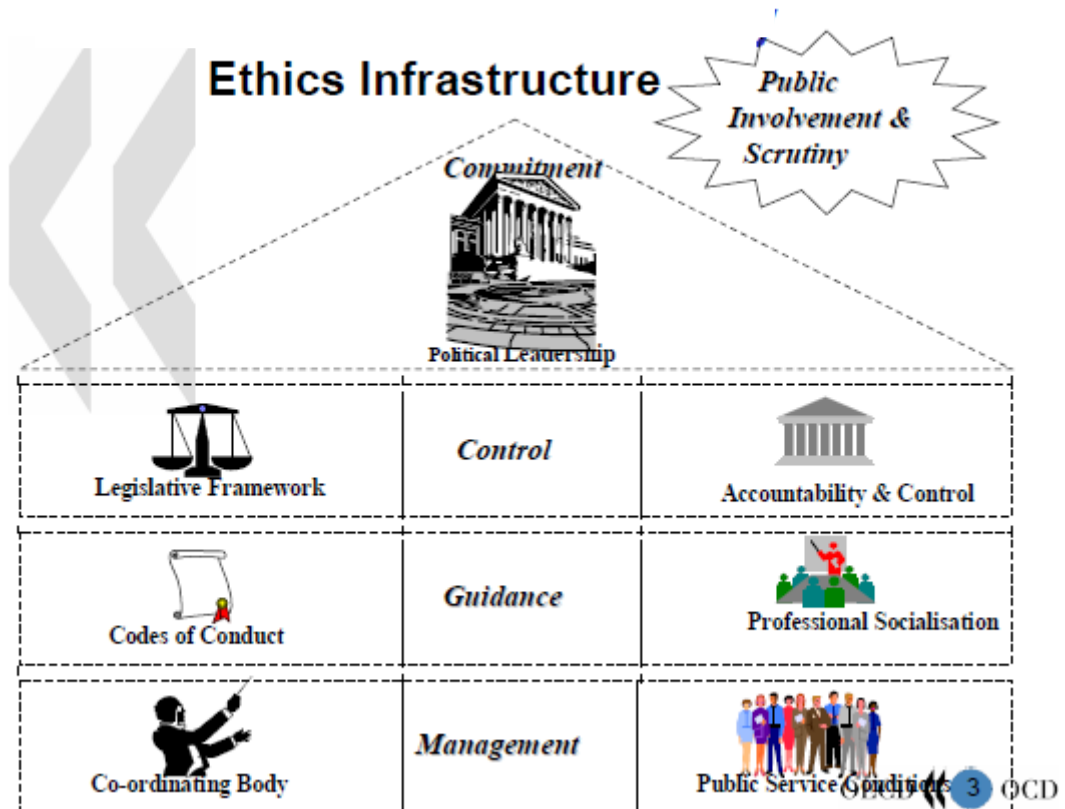
แล้วจึงค่อยกำหนดรูปแบบ และองค์ประกอบของจริยธรรมที่องค์กรต้องการ เพื่อผลักดันสู่การเป็นองค์กรที่มีศักดิ์ศรี (Integrity Organization)

5) การบริหารทรัพยากรบุคคล (Human Resources Management)

เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างจริยธรรมในองค์กร ได้แก่ การคัดเลือกบุคลากร การว่าจ้าง การพัฒนาบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงาน การเลื่อนตำแหน่ง เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การใช้เครื่องมือแต่ละชนิดควรใช้ด้วยความเข้าใจ และตรงกับจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง และจะต้องใช้ความพยายามที่จะบูรณาการเครื่องมือต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนเพราะต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน จึงจำเป็นต้องใช้เครื่องมือต่างๆ ร่วมกันจึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการสร้างองค์กร/สถาบันที่มีศักดิ์ศรี และจริยธรรม

แต่ละองค์การ ควรวางโครงสร้างปัจจัยพื้นฐานทางจริยธรรม ซึ่งประกอบพร้อมทั้งการควบคุม (Control) การชี้แนะ (Guidance) และการบริหารจัดการ (Management) ดังแสดงไว้ในภาพที่ 4

ภาพที่ 4 โครงสร้างปัจจัยพื้นฐานทางจริยธรรม ของ Menzel
ที่มา: OECD, 1996: 26 (อ้างถึงใน ปานจิต จินดากุล, 2549: 7)

5.2.2 การควบคุมจริยธรรมของวิชาชีพในสหรัฐอเมริกา (กรณีศึกษา วิชาชีพทหารกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา)

จากเอกสารคู่มือข้าราชการ กองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา (1995: 139-149) ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการให้ความรู้แก่ข้าราชการใหม่ เพื่อกล่อมเกลางานทางสังคม แสดงให้เห็นการบริหารจัดการ และวิธีการควบคุมจริยธรรมของกำลังพลที่ค่อนข้างเข้มงวด และระบุนโยบายของการฝ่าฝืนไว้ด้วย สาระความรู้ทางจริยธรรมที่กองทัพอากาศสหรัฐอเมริการะบุไว้พอสรุปที่สำคัญได้ดังนี้

1) แสดงประเพณีและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเคารพชั้นยศ ซึ่งไม่เหมือนอาชีพอื่น อีกทั้งยังได้อธิบายถึงประวัติศาสตร์การสงคราม แนวคิด ความภาคภูมิใจ เพื่อสร้างทัศนคติในวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งมีผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ทหารที่ดี เอกสารนี้ได้ให้แนวคิดถึงการปรับตัว เช่นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ทหารต้องทำงานภายใต้วัฒนธรรม และสปีผิวที่หลากหลาย จำเป็นต้องปรับกระบวนการทัศนคติให้ได้ เพื่อบรรลุเป้าหมายด้านความมั่นคงของชาติ

2) แสดงคำสอนจริยธรรมพื้นฐานในเรื่องมารยาทการสมาคม ซึ่งวิญญูชนควรใช้ในสังคม เช่น ข้อควรปฏิบัติต่อทหารเหล่าทัพอื่น และมารยาทพื้นฐาน เช่น ใช้คำสุภาพให้เป็นนิสัย อย่าให้ผู้อื่นรอคอย ไม่นินทาว่าร้าย มารยาทในการใช้โทรศัพท์ ฯลฯ

3) กองทัพอากาศสหรัฐอเมริกากำหนดจรรยาบรรณ (Code of Conduct) ของทหารอากาศ ที่เป็นมาตรฐานให้ทหารทุกคนต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดหลายข้อ และต้องกล่าวคำปฏิญาณ (Oath) บ่อย ๆ เพื่อให้ไม่ลืม สามารถอธิบายได้ตรงกัน

การควบคุมตรวจสอบ เป็นระบบทั้ง 2 ทาง ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ระหว่างเพื่อนร่วมงาน และองค์กรประเมินในระบบมาตรฐานกองทัพอากาศคุณภาพ โดยที่ทั้งวัฒนธรรมประเพณี จริยธรรม จรรยาบรรณ และข้อความปฏิญาณตน สอดคล้องสัมพันธ์กัน นับว่าเป็นตัวอย่างของการบริหารจัดการระบบจริยธรรมที่ดี

5.3 การปลูกฝัง พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย

5.3.1 มรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

มหาวิทยาลัยไซเบอร์ไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้เผยแพร่แนวทางแห่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม 8 ประการ ซึ่งได้จากการปาฐกถาของนายแพทย์ ประเวศ วะสี ในการประชุมสัมมนาเรื่อง “โครงการรวมพลังสื่อ สร้างกระแสคุณธรรม” ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ สุขุมวิท เมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2548 เรียกว่า “มรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม” (แหล่งที่มา: <http://www.rank05.thaicyberu.go.th/document/mak8.htm>) ประกอบด้วย

1) ผู้ปกครองทุก ๆ ระดับต้องตั้งอยู่ในความถูกต้อง

ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในความสุจริตยุติธรรมแล้ว บ้านเมืองจะหายนะทุกประการ เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้ปกครองกระทบทุกอณูของสังคม ฉะนั้น การส่งเสริม

คุณธรรม จริยธรรม ผู้ปกครองทุกระดับ ตั้งแต่นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีลงไปจนถึงหัวหน้าครอบครัว ต้องเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม

2) ครอบครัวอบอุ่น

การอยู่กันเป็นครอบครัวผดุงคุณธรรมและจริยธรรม เด็กและคนหนุ่มสาวที่ไม่ได้อยู่กันเป็นครอบครัว มีความเสี่ยงต่อความสูญเสียสูง เช่น คนงานที่จากบ้านมาอยู่ในโรงงานเศรษฐกิจจะคำนึงถึงเงินเท่านั้นไม่ได้ แต่ต้องถึงการอยู่กันเป็นครอบครัวอบอุ่น

3) ชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งเป็นเครื่องผดุงคุณธรรมจริยธรรม ต้องส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ (ความเป็นชุมชน) ในทุกพื้นที่ ทุกองค์กร และทุกเรื่อง

4) การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่

การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข สัมมาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม และมีรายจ่ายน้อยกว่ารายได้ สัมมาชีพเป็นบูรณาการของความดี ควรปรับจากการวัดด้วยสภาพเศรษฐกิจหรือ GDP ไปเป็นการวัดด้วยการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ซึ่งสามารถทำเป็นนโยบายสนับสนุนได้ เช่น การใช้ที่ดิน การใช้เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร การศึกษา เป็นต้น

5) การมีสปิริตแห่งการเป็นอาสาสมัครเต็มแผ่นดิน

รัฐบาลควรมีนโยบายส่งเสริมให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน ใช้ช่วงเวลาหนึ่งในแต่ละปี เป็นอาสาสมัครเพื่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะไปกระตุ้นเมล็ดพันธุ์แห่งความดีในจิตใจของแต่ละคนในห้วงอวกาศ ขึ้นมา และเป็นการเชื่อมโยงมนุษย์เข้าหากันด้วยความเมตตากรุณา

6) ส่งเสริมการพัฒนาจิตให้เป็นวิถีชีวิต

ในขณะที่จิตใจสามารถฝึกอบรมให้มีความสุขได้ ฝึกอบรมให้ลดการเห็นแก่ตัวได้ ฝึกอบรมให้มีสติ มีสมาธิ มีปัญญา ยิ่ง ๆ ขึ้นได้ คนปัจจุบันกลับเกือบไม่มีการพัฒนาจิตใจเลย ควรส่งเสริมการพัฒนาจิตให้เป็นวิถีชีวิตของผู้คน ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ส่งเสริมให้มีศูนย์พัฒนาจิตมาก ๆ ทั้งสถาบันทางศาสนา หรือที่ทำโดยฆราวาส

7) การศึกษาที่เข้าถึงความดี

การศึกษาของเราเกือบทั้งหมดเอา "วิชา" เป็นตัวตั้ง จึงเข้าไม่ถึงความดี ในขณะที่ในพื้นที่มีคนคิดดีทำดีอยู่ การศึกษาของเราไม่รู้จักคนเหล่านั้น การศึกษาทุกระดับควรไปศึกษาวิจัยในพื้นที่ให้รู้จักคนดี ๆ แล้วนำมาสื่อสารเรียนรู้กัน เรื่องของคนดีก็จะเข้าไปสู่ตัวผู้เรียน นอกจากนั้น เนื่องจากเรามีโครงสร้างของการศึกษาอยู่เต็มประเทศ เมื่อการศึกษาหันไปแสวงหาคนดีในพื้นที่ เราจะสร้างฐานข้อมูลของความดีขึ้นมาเต็มแผ่นดิน ทำให้ความดีเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย และเป็นแหล่งเรียนรู้ ทำให้ความดีในแผ่นดินมีกำลัง

8) การสื่อสารความดี

การสื่อสารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก ทั้งทางบวกและทางลบ ควรมีการสื่อสารให้คนทั้งประเทศเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม

มรรคทั้ง 8 ประการ แสดงความสัมพันธ์ได้ตามภาพที่ 4

ภาพที่ 4 มรรค 8 แห่งการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

6. สรุป

การปลูกฝัง ส่งเสริมจริยธรรมโดยเฉพาะกลุ่มวิชาชีพ เช่น กลุ่มนักการเมือง ซึ่งเป็นที่รวมของผู้มีความรู้ความสามารถ และอุดมการณ์ใกล้เคียงกันมีกระบวนการหลักคือการกล่อมเกลாதองสังคม ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบ และปัจจัยสนับสนุนบูรณาการอย่างเป็นระบบ ทั้งปัจจัยควบคุม ปัจจัยชี้แนะ และปัจจัยเพื่อการบริหารจัดการ โดยดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของการกำหนดจรรยาบรรณ และกำหนดโทษของการละเมิด